

NEMZETRŐL, NEMZETEKRŐL (20–21. SZÁZAD)

KOVÁCS KISS GYÖNGY

Erdély – erdélyiség

■ Másokkal együtt engem is megkért Kántor Lajos, nyilatkozzam identitásom közösségi összetevőiről. Kapaszkodóként olyan fogalmak értelmezésére hívott fel, mint nemzet és állam, illetve nemzetköziség (internacionalizmus) és nemzetfölöttiség (kozmpolitizmus). Mivel anyanyelvem és kultúráim alaprétege, valamint mindennapi munkanyelvem egyaránt a magyar, nem kétséges, hogy a magyar nyelvi-kulturális közösséghez, vagyis a kulturális értelemben vett magyar nemzethez tartozom. Ugyanakkor születésemtől Romániában élek, román állampolgár vagyok, és hivatalos ügyeim java részét román nyelven intézem. Jogi-politikai értelemben tehát „román” vagyok, a román politikai nemzet tagja. De vajon leírhatók-e önazonosságom közösségi dimenziói ezzel a két meghatározottsággal? Bizonyosan nem. A körlevélben felsorolt terminus technicusok közül nagyon hiányzik további három: a locus, vagyis a kolozsvári urbanitás, a régió, vagyis Erdély a maga partikuláris történelmével és földrajzával, valamint a kontinens lakóinak szellemi-kulturális közössége, amely mostanság kezd politikai közösséggé válni – az Európai Unió. Ez utóbbi sem az internacionalizmussal, sem a kozmpolitizmussal, e két – szempontomból irreleváns – fogalommal nem azonosítható.

A kolozsvári urbanitás olyan realitás számomra, amelybe nemcsak beleszülettem, és amelyben szocializálódtam, hanem amelyben immár jó néhány évtizede élek, úgy, hogy valahogyan sosem akaródzott igazán kilépni belőle. A genius loci megtartó erejének megragadására több kiváló írástudónk tett már kísérletet – Cs. Szabó Lászlótól Poszler Györgyig. Vajon mit lehet még az általuk megfogalmazottakhoz hozzátenni? Történelemszempontból leginkább a város közép- és kora újkori gyökereinek, a szerveződés évszázadokon át tartó kialakulásának a bemutatását hiányolom. Ennek építőkövei ugyan hosszú ideje tevődnek egymásra, de a folyamat egészének a megragadása és korokon átívelő esszenciájának felmutatása még várat magára. Annak kitalálása, hogy mit jelentett időről időre a Transylvaniae civitas primaria státus, amely Kolozsvárt egykoron megillette, és ami – úgy vélem, minden ellenkező állítás ellenére – még ma is megilleti.

Erdély és az erdélyiség jelentése nem kevésbé misztikus és ellentmondásos. Vajon kinek volt/van igaza? Kós Károlynak-e, aki szerint az erdélyi szellem lényege a magyar, német és román kultúra évszázados együttélése és az ennek során kölcsönösen kialakult tolerancia és empátia, vagy Hamvas Bélának, aki szerint a kompromisszum és a „kettősség” (megalkuvás? fortélyosság?) – mert ahhoz, hogy ama bizonyos transzszilván tolerancia hordozói, az erdélyiek egyáltalán megmaradhassanak,

nemegyszer kellett szédítő magasságokban kötélzártot járniuk? „A kompromisszum az Alföldön politika, bűncselekmény, Erdélyben okosság és erény, csaknem angolos, előrelátás és humor” – írja egy helyütt Hamvas *Az öt géniuszban*. Vagy esetleg Németh László tapint rá a lényegre, aki a maga metaforikus nyelvén a „legkülönb nőnek” nevezi Erdélyt, „akivel” történelme során a magyarságnak dolga akadt? Nem tudom, és nem is akarom eldönteni. Talán nem is lehet. Ha Bethlen Gábor valláspolitikájára gondolok, akkor Kós Károlynak adok igazat. Ha a Bécs/Prága és Isztambul közötti nem egyszeri vergődésére, akár „kanosszajárására”, akkor Hamvas Bélának. Ha pedig a székelyek, a kolozsváriak, a bánáságiak és a partiumiak közötti lelki-mentális különbségeket idézem fel, akkor egyiküknek sem. Elképzelhető, hogy Erdély maga is több olyan alrégióból áll, amelyek lakói együttesen csak nehezen terelhetők az állítólag létező transzszilván szellem/erdélyi lélek gyűjtőfogalom alá. Ami azonban bizonyos: a háromszéki és Maros menti barokk kúriák, a segesvári óratorony és a kalotaszegi falusi templomok egyaránt szívszorítóan szépek és... erdélyiek.

Európa? Az elmúlt évtizedekben bántóan sokszor hallottuk, miszerint erdélyieként számunkra ez hosszú időn keresztül csak olvasmány- és filmélményt jelenthetett. Ha egyáltalán... Halkan ellentmondanék. Az a gazdag – például építészeti – hagyaték, amely Kolozsváron, Gyulafehérváron és más erdélyi városokban fennmaradt, a templomok, katedrálisok, a várak és kastélyok, a nagyszabású polgári építkezések mind-mind egy darab Európa, a maguk lelkeségével és szellemi kisugárzásukkal. Rómán kori Európa, gótikus, reneszánsz és barokk Európa. Ugyanúgy, mint Olasz-, Német- vagy Franciaországban. Szellemi-kulturális értelemben pedig Erdély a kereszténység felvétele óta része Európának, és a reformációval, majd a felvilágosodással ez a kötődése csak erősödött. Az meg már csak zárójelben jegyzendő meg, hogy az 1568-as tordai országgyűlés a világon elsőként mondta ki négy vallás – a katolikus, evangélikus, református és unitárius – szabadságát és egyenjogúságát. Olyan korban, amelyben tőlünk nyugatra a vallás nevében (is) háborúznak egymással az államok, amikor Franciaországban a Szent Bertalan-éji vérengzés több tízezer hugenotta halálát hozza, amikor a Habsburg-uralkodó kijelenti, hogy inkább váljék lakatlan sivataggá országa, de nem tűri meg a protestáns vallásúakat. Itt később is, a katolikus Báthory István vagy a protestáns Bethlen Gábor fejedelmi tanácsában minden felekezet képviselteti magát, s a felekezeti panaszokat a négy bevett vallás képviselőiből álló bizottságok vizsgálják meg. A vallási türelmetlenségben izzó Európában Erdély a felekezeti béke szigete...

Európa volt akkor is, amikor a középkori magyar királyság részeként vajda állt az élén, akkor is, amikor a kényszer önálló államot kreált belőle, akkor is, amikor Bécsből adminisztrálták, és akkor is, amikor 1867 után Magyarország, 1918 óta pedig Románia területébe integrálták-integrálják.

Ami pedig engem illet – a történelmi jószerecsé forgandósága okán –, néhány éve nemcsak habituálisan és intellektuálisan, de politikai-jogi értelemben is európai polgárnak tudhatom magam. Nemcsak kolozsvárinak és erdélyinek, nemcsak magyaroknak és románoknak, hanem európainak is. Közösségi identitásom ezekből a kötődésekből épül fel. Magyaroként és románoként is erdélyi és kolozsvári vagyok, erdélyiként és kolozsváriként pedig európai. Egyikként sem internacionalista. És végképp nem kozmopolita.